

TRIENKE FRISO

Het was dezelfde oorlog, maar terwijl Trienke Friso de jaren tussen 1940 en 1945 als een prachtige periode ervoer, hield Theo Stibbe er een trauma aan over. Een trauma zo groot, dat hij er aan onderdoor ging.

Trienke Friso is de dochter van Bartus en Hielkje Friso, eenvoudige arbeidersmensen uit Wijnjeterp. Op een dag in 1943 stond oom Herman voor de deur. Oom

Herman was Jood en zat ondergedoken bij beppe, de moeder van Bartus. Oom Herman – Jacob David Neter was zijn echte naam – was de eerste van zeker vijftien onderduikers die in de loop van de oorlog onderdak vond bij de Friso's. Toen oom Herman even een paar weken elders was, dreigde beppe te worden verraden. De foute Groninger Wolters struinde de omgeving af op zoek naar onderduikadressen en had ook beppe op

TRIENKE FRISO

z'n lijstje staan. Hij werd door het verzet geliquideerd nog voor hij de Duitsers de lijst kon overhandigen. Toen ze dat te horen kreeg, zei beppe onverschrokken: "Dan kan ik er ook wel weer een onderduiker bij krijgen. Wat is er voor een oud mens als ik nog te verliezen?"

Trienke was van 1933, zes jaar oud toen de oorlog begon, een jaar of tien toen de eerste onderduikers kwamen. Het was een tijd van grote geheimen, want met niemand op straat of op school kon ze delen dat er thuis onderduikers sliepen. "Ons werd het liegen geleerd", zegt ze nu. Maar spannend, nee, dat vond ze het niet eens. Als ze een vriendinnetje mee nam te spelen, wist ze dat ze niet zo maar haar huis binnen mocht gaan. Ze moesten bij de deur wachten en roepen. "Dan had

oom Herman de tijd om naar zijn schuilplaats te gaan. Hij had een hol onder de grond, maar ik wist toen niet waar. Ze moest soms bij het raam staan om te kijken wat zich verderop op de brug afspeelde. Gelukkig woonden ze aan een smal pad, waar Duitsers met hun voertuigen niet over konden. Als ze thuis kwam uit school was daar oom Herman. Hij deed spelletjes met haar, las met haar, tekende met haar. Oom Herman zag Annie en Trienke als z'n kinderen. Hij was getuige bij hun huwelijk, hij bestuurde de trouwauto. "Een tweede vader, dat was oom Herman. Hij heeft er mede voor gezorgd dat ik nu nog zeg: ik heb een prachtige oorlog gehad."

Eind 1943 kwam Theo Stibbe, een jaar jonger dan Trienke, vier jaar ouder dan An-

TRIENKE FRISO

nie. Theo was een kind van een schatrijk Joods echtpaar uit Amsterdam. Hij was samen met z'n moeder ondergedoken bij een dominee in Noord-Holland. Toen de Duitsers het huis kwamen doorzoeken, pakten ze Theo, sloegen hem, smeten hem door de kamer. Het doodsbanige jongetje van acht jaar kon uiteindelijk niet anders dan de schuilplaats van z'n moeder aanwijzen. Via omzwervingen kwam Theo Stibbe, in Wijnjeterp terecht.

Na de bevrijding in april 1945 bleef Theo nog tot augustus bij de Friso's, wachtend op zijn vader en moeder, op andere familieleden. Maar het bleef stil, ze waren allemaal omgekomen in de vernietigingskampen. Bartus en Hielkje Friso wilden Theo adopteren. Joodse instanties beslisten anders, Theo moest een Joodse opvoeding krijgen. Trienke Friso vergeet nooit de dag waarop Theo werd opgehaald. "Hij hield onze moeder vast. Ze hebben hem moeten losscheuren. En hij huilde zo, hij raasde erover, dat hoor ik nog."

Na de oorlog ging iedereen zo snel mogelijk over tot de orde van de dag. Maar niet mem Hielkje. Pal na de bevrijding, toen de

spanning van haar af was gevallen, werd bij haar een veel te hoge bloeddruk vastgesteld. Ze lag zeventien weken in bed. Jacob David Neter stierf in 1968.

Ze zagen Theo de eerste achttien jaar niet meer. Theo ging naar een in Amsterdam en in internaat en was onhandelbaar. Op z'n zestiende liep hij weg en reisde in z'n eentje naar Frankrijk.

Oom Herman, die in Brussel zijn werk als handelaar in leerstoffen weer had opgepakt, organiseerde in zijn woning een ontmoeting tussen Trienke en Annie en Theo. Zo zagen ze mekaar weer na al die jaren. "Daar kwam hij aan, dertig jaar oud, maar ik zag meteen het jongetje van twaalf weer in hem. Hij was buiten zichzelf van geluk.

Op een dag, een jaar later, negentien jaar na de oorlog, stond Theo Stibbe onaangekondigd voor de deur van Bartus en Hielkje. Hij was terug op de plek waar hij de gelukkigste periode van z'n leven beleefde. Hij was overstuur. "Onze moeder maakte een beker melk met honing voor hem klaar. 'Daar wordt je rustig van', zei ze. Wij hadden niets toen hij in de oorlog bij ons kwam, wij konden hem materieel

TRIENKE FRISO

niet bieden wat hij gewend was.”, zegt Trienke Friso. “Maar wij hadden liefde.”

Op een avond in maart 1970 belde hij met oom Bartus en tante Hielkje in Wijnjeterp. Hij was somber gestemd. “Al mijn vrienden vallen om mij weg”, zei hij. Ze probeerden hem op te beuren, ze nodigden hem uit langs te komen. Het hielp niet. De volgende dag werd hij dood gevonden. Theo Stibbe - 35 jaar oud - had zich van het leven benomen, vlak na z’n gesprek met de twee mensen die als een vader en moeder van hem hielden. Waarschijnlijk waren zijn oom Bartus en tante Hielkje de laatsten die hij heeft gesproken. Nog steeds vraagt Trienke Friso zich af: “Hoe zou het met Theo gegaan zijn als hij bij ons was gebleven?”

